

Samspelet mellan forskning och politik måste bli bättre

Dagens Industri den 29 september 2021

Ekonomisk politik har alltid varit mer eller mindre påverkad av ekonomisk forskning. Som ekonom och samhällsdebattör under lång tid har jag haft skäl att fundera över hur detta samspel fungerar. Det är temat för boken "Mellan forskning och politik – 50 år av samhällsdebatt" som jag ger ut i dag. Boken bygger på egna erfarenheter.

Det ideala borde vara att politiker utan förutfattade meningar identifierar samhällsproblem och sedan uppdrar åt forskare att analysera dem. På basis av detta underlag och utifrån sina värderingar tar sedan politikerna efter en öppen debatt beslut om lämplig politik.

Men så går det sällan till eftersom det i de flesta frågor finns starka ideologiska uppfattningar. Jag har egentligen bara varit med om det en gång: i EMU-frågan. När den blev aktuell i mitten av 1990-talet saknades starka bindningar efter vedertagna partilinjer. I stället fanns en genuin önskan om ett grundligt kunskapsunderlag. Därför uppdrogs åt en expertutredning – EMU-utredningen – bestående av nationalekonomer och statsvetare att utreda frågan. Analysen blev en central input i både debatt och beslutsfattande.

Vanligare är att politiker och organisationer lägger ut analysuppdrag därför att man vill få stöd för sina ståndpunkter. Det är i regel inte fråga om att beställa resultat. Tvärtom är uppdragsgivarna oftast till en början ytterst angelägna om att analyserna ska vara oberoende. Men man är övertygad om att de ska stödja de egna uppfattningarna. Fast forskning är sällan så entydig.

Ett fall gäller Finanspolitiska rådet som etablerades av alliansregeringen 2007 med mig som ordförande. Uppdraget var att göra en oberoende granskning av finans- och sysselsättningspolitiken. När vi berömde en del av alliansens arbetsmarknadsreformer men kritiserade andra, blev det konflikt med Anders Borg. Han var övertygad om att politiken i alla delar var så vetenskapligt grundad att han inte kunde ta kritiska synpunkter. Konflikten trappades sedan upp med påtryckningar och hot om anslagsminskningar när rådet förordade mer stimulansåtgärder i samband med den globala finanskrisen. Under John Hasslers ordförandetid blev det en liknande konflikt med Magdalena Andersson när rådet kritiserade henne för en alltför expansiv politik.

Ett annat exempel är Arbetsmarknadsekonomiska rådet. Det inrättades 2015 av Svenskt Näringsliv för att göra oberoende analyser av arbetsmarknaden. Jag blev ordförande. Vi analyserade hur enkla jobb med låga löner skulle få fler lågutbildade utrikes födda i arbete. Det uppskattades av uppdragsgivaren. Men det gjorde inte vår analys av industrins märkessättning, systemet som föreskriver att alla avtal ska följa löneökningarna i industrin. Vi menade att löneökningarna borde vara högre på områden med stor arbetskraftsbrist, särskilt i offentligt finansierad verksamhet. Det var för magstarkt för Svenskt Näringsliv som därför lade ner rådet.

Exemplen visar att anlidade forskare måste vara beredda på – och inte låta sig påverkas av – konflikter med sina uppdragsgivare.

Ibland ser politiker forskarinlägg i samhällsdebatten som ovälkomna. Det gällde till en början ekonomers förslag om att göra Riksbanken oberoende av direkt politisk kontroll. Detta ansågs länge av många som odemokratiskt. När ekonomer under 1990-talskrisen kritiserade arbetsmarknadsprogrammen för att ha blivit för stora, sågs det inom socialdemokratin närmast som landsförräderi. I dag är principen om en självständig Riksbank allmänt accepterad och det finns en stor medvetenhet om arbetsmarknadspolitikens begränsningar. Det är två exempel på hur inledningsvis ”omöjliga” forskarståndpunkter fått genomslag.

Politiker gör ibland selektiva val av vilka experter att lyssna på. Ett extremt exempel gäller regeringens pandemihantering där man länge ensidigt förlitade sig på Folkhälsomyndigheten. Det skedde trots att myndigheten inte har någon hög vetenskaplig kompetens och dess bedömningar avvek från dem som mer kvalificerade medicinska forskare i akademien gjorde. Ett annat exempel är Arbetsförmedlingens reformering där de pådrivande borgerliga politikerna inte velat ta till sig den forskning som funnit att privata utförare inte är mer effektiva än statliga.

Hur ska forskare uppträda i samhällsdebatten? Ska vi bara redovisa kunskapsunderlag eller ska vi även ge rekommendationer om lämplig politik vilka i regel även bygger på värderingar? Risken med det senare är att själva forskningsredovisningen komprometteras. Men politikrekommendationer gör debatten klarare. Här kan forskare rentav utgöra föredömen därför att vi är skolade just i att skilja mellan kunskap och värderingar. Straffet i form av förlorat anseende bland kollegor om vi misslyckas är hårt. Det står i kontrast till politiken där frestelsen till snedvridna tolkningar av forskningen som medel att stödja ideologiska ståndpunkter är stor.

Forskare i samhällsdebatten utsätts ofta för personangrepp. Politiker och organisationsföreträdare går ibland hårdare åt forskare än varandra. Kanske tycker man att forskare har en orättvis fördel av sin akademiska position. Sedan har forskare, som alla andra, drabbats av det allt rårare debattklimatet på nätet. Det har inte minst gällt under pandemin. Ett nytt inslag är allt fler inlägg går ut på att misshagliga personer över huvud taget inte bör yttra sig.

Det hårda debattklimatet är knappast ett problem för etablerade forskare. Men det avskräcker många yngre forskare från att engagera sig i debatten. Det kommer ovanpå en akademisk incitamentsstruktur som inte premierar det. Trots att den så kallade tredje uppgiften enligt Högskolelagen är en viktig akademisk verksamhet, spelar den i praktiken liten roll för akademisk meritering.

Det viktigaste skälet för att tillräckligt många akademiska forskare bör delta i samhällsdebatten är vår oberoende ställning. Den garanterar inte opartiskhet men ger oss unika möjligheter att vara självständiga röster i förhållande till politik, myndigheter och organisationer. Ett av syftena med min bok är att uppmuntra fler forskare till det. Det behövs.

Lars Calmfors